

І.Г. Пуриц

ГРА НА БАЯНІ
МЕТОДИЧНІ СТАТТІ

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

ББК 85.313(2).7
П88

Пуриц І.Г.

П88 Гра на баяні. Методичні статті. Переклад з рос. мови.—
Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007.— 232 с.

ISBN 978-966-408-475-5

Збірник статей І. Пурица — талановитого виконавця, педагога і методиста — нове слово у висвітленні проблеми початкового періоду навчання баяністів.

Пропонований посібник стане у пригоді як практикуючим викладачам по класу баяна, так і тим, котрі готуються стати ними — учням музичних училищ, студентам вузів тощо.

ББК 85.313(2).7

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути використана
чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва*

ISBN 978-966-408-475-5

© Пуриц І.Г., 2007
© Навчальна книга – Богдан, переклад,
макет, художнє оформлення, 2007

ДОНОТНИЙ ПЕРІОД У ПОЧАТКОВОМУ НАВЧАННІ БАЯНІСТІВ¹

Вслухаючись і вдивляючись в те, що робить педагог, та наслідуючи його, учень на початку навчання з великою користю для свого розвитку і з більшою радістю буде відтворювати на слух простенькі мелодії і вправи, ніж грати їх по нотах.

А. Хальм

Що може бути безглуздішим, ніж вивчення знаків музичного запису до слухового сприйняття і усвідомлення того, що вони відображають!

Л. Баренбойм

Донотний період навчання вже давно і широко розповсюджений у фортепіанній педагогіці. В освоєнні мови музики природним буде дотримуватися тієї ж послідовності, що і в мовленні. Ми абсолютно природно сприймаємо те, що дитина спочатку вчиться говорити, усвідомлює зміст слів, які вона вимовляє і понять, лише після цього вчиться записувати букви, слова, читати. Так само і в музиці: перш ніж переходити до гри по нотах, їх запису, треба з'ясувати, який зміст вони в собі несуть. Адже не секрет, що по нотах можна грати і без активної роботи слуху. Якщо учень здатен підібрати мелодію, проінтонувати

---

¹ Ряд тем, яких ми торкаємося у цьому розділі, більш повно розкрито у подальших розділах цього збірника. Деякі повтори пов'язані з тим, що статті були написані в різний час і не готувалися як єдине ціле.

її, то його відтворення музики буде несхоже на бездумно ви-зубрений текст.

У баянній практиці допотний період використовується вкрай рідко, практично відсутня література з цього питання². Впродовж років мені неодноразово доводилося перекону-ватися на власному досвіді в доцільності й ефективності за-стосування допотного періоду в навчанні шести-семирічних баяністів-початківців на виборному баяні³. Головною метою цього етапу навчання є формування елементарних навичок слухо-рухового взаємозв'язку в грі юного баяніста. Врахову-ючи складність освоєння клавіатур баяна маленьким учнем, реальну вірогідність гри на них без опори на слухові уявлен-ня, тобто "механічно", саме застосування на першому етапі таких прийомів навчання, як підбір на слух, транспонування, дозволяє вирішити дану проблему.

Окрім встановлення слухо-рухового взаємозв'язку, до-потний період має ще й такі переваги:

1. Відсутність у комплексі навичок, які набуваються, одно-го з найскладніших компонентів початкового етапу навчан-ня — гри по нотах, нотного запису, спрощує роботу учня. Для баяніста-початківця таке полегшення є вельми істотним, оскільки проблем при освоєнні інструмента у нього значно більше, ніж у піаніста.

2. Привабливий і доступний репертуар, який учень підби-рає на слух і транспонує. Він складається зазвичай із знайомих йому народних мелодій, дитячих пісень.

3. У допотному періоді існують різні форми для стимулю-вання власної творчості учня, його самовираження.

Говорити про тривалість допотного періоду можна лише дуже умовно. Головним критерієм, що визначає можливість

---

² Окремі висловлювання і практичні рекомендації на цю тему в різних школах, посібниках не дають навіть наближеної картини того, що повинно відбуватися у допотному навчанні баяністів.

³ В окремих випадках гри на баяні можна вчити починаючи з п'яти років, оптимальний же вік — шість-сім років. Як і на фортепіано, скрипці, на баяні починати навчання дітей більш старшого віку доцільно лише у випадках їх помітної обдарованості. Що стосується існуючої, на жаль, ще полеміки — на якому баяні починати вчити: з виборною клавіатурою чи з готовими акор-дами — то, на мою думку, це вже давно не питання смаку або вподобань, а питання виживання інструмента в цілому.

переходу до гри по нотах, буде здатність учня без особливих зусиль, достатньо упевнено підбирати на слух нескладні мелодії, транспонувати їх. Зазвичай для придбання даної навички потрібно два-три місяці.

ТЕСТУВАННЯ УЧНЯ

Комплексне тестування учня дозволяє педагогові отримати відомості про його музичні здібності, інші індивідуальні якості. Ці дані є вихідною інформацією, яка багато в чому визначає пошук оптимальних шляхів розвитку учня, встановлення з ним контакту.

Бесіда з учнем

Ця форма тестування дозволяє вирішити декілька завдань одночасно. За допомогою питань і відповідей педагог отримує потрібну йому інформацію про коло інтересів свого підопічного, рівень його інтелекту, тип психіки... інші риси особистості (аж до звичок, уподобань). Важливим результатом такої бесіди є також встановлення контакту між педагогом і учнем. Якщо питання цікаві для учня, а педагог слухає відповіді на них уважно і доброзичливо, то в класі швидко створюється атмосфера невимушеності, довіри. Дитина із задоволенням розповідає про себе, самовиражаючись таким чином⁴.

---

⁴ Така бесіда звичайно ж не може замінити розмови з батьками про їхню дитину. Завжди цікаво і корисно порівняти, що про себе говорить сам учень, з тим, як його сприймають батьки.

Перевірка музичних даних

Емоційний відгук учня на музику – найважливіший показник його музичних здібностей. Запропонований нижче спосіб дозволяє перевіряти і навчати учня одночасно. Відбувається це таким чином. Педагог грає на баяні характерні для трьох основних жанрів музики (пісні, танцю і маршу) п'єси. Попередньо він пояснює закономірності кожного з жанрів: під вальс можна кружляти, у нього тридольний розмір; пісня – протяжна, співуча; марш рахується на чотири, рух музики в ньому строго розмірений, зручний для марширування. Завдання учня – розрізнити жанри. Якщо він орієнтується швидко і точно, можна ускладнити це завдання і зіграти декілька мелодій підряд, для того, щоб він назвав жанр кожної з них, визначив характерні особливості звучання – п'єска весела, плавна мелодія, сумна і т. д.

Елемент навчання полягає тут в тому, що учень починає пізнавати музичні жанри, а педагог, спостерігаючи за його реакцією на музику, що звучить, визначає, наскільки чуттєво, емоційно вона переживається. Ступінь захопленості, зацікавленості виражається різними ознаками. Більшість дітей безпосередньо реагують перш за все на рухливі, характерні п'єси – мимовільні рухи в такт музиці, чітка міміка, усмішка, іноді підспівування знайомих їм мелодій. Проте головною ознакою реакції дитини на те, що відбувається в музиці – це вираз її очей – вони найбільш безпосередньо передають відчуття маленького учня.

Емоційна реакція на музику, її переживання, як вираження певного змісту, – основна ознака музикальності. Надалі визначення характерних особливостей музикальності учня буде для педагога головним орієнтиром у пошуку індивідуальних шляхів її розвитку. Успішне вирішення цього завдання і буде основою для виразної, глибоко змістовної гри юного музиканта.

Слух і відчуття ритму перевіряються традиційними способами – проспівуванням знайомих мелодій, проплексуванням або проговорюванням ритмічних малюнків. Відзначимо лише деякі нюанси. Якщо учень проспівав чисто, виразно проінтонував мелодію – можна говорити про

наявність у нього як звуковисотного, так і мелодійного слуху. Та практичний досвід багатьох педагогів говорить про те, що далеко не кожен з шести-семирічних баяністів-початківців може чисто проспівати. Причиною нечистого інтонування часто буває не слабкий слух, а робота голосових зв'язок, не адаптованих до слуху. У подібних випадках можна використовувати наступний спосіб перевірки звуковисотного слуху (іноді його називають грою в "хованки"). Увага учня фіксується на трьох розмічених підряд чорних клавішах фортепіано — *фа-дієз, соль-дієз, ля-дієз* (на баяні цей спосіб менш ефективний, оскільки складніше зафіксувати увагу учня на трьох розташованих підряд білих клавішах — *сі, ре, фа*). Клавіші позначаються номерами — 1, 2, 3, після чого кожен з них по декілька разів натискає педагог, а учень повинен запам'ятати її звучання відповідно до номера. Потім, вже не дивлячись на клавіатуру, він повинен знайти, яку з клавіш натиснув педагог.

Щоб перевірити відчуття ритму, педагог проплескує в долоні нескладні ритмічні малюнки, пропонуючи учневі повторити їх. До того ж не має значення, буде учень плескати в долоні або проговорювати. Якщо ж дитина зазнає труднощів при виконанні цих дій, педагог може порадити не плескати відразу, а спробувати спочатку уявити важкий ритмічний малюнок в голові, і вже потім відтворити його будь-яким способом. Якщо це вдається, то результат завжди буває кращим. Для педагога ж це — можливість не тільки перевірити відчуття ритму, але й здатність учня до внутрішнього представлення дії з подальшою його реалізацією. У найближчий час це вміння буде істотним чином впливати на формування технічних навичок, художній розвиток учня.

Перевірка здатності учня до концентрації уваги, спостережливості, до системності в мисленні може здійснюватися за допомогою клавіатур баяна. Для цього баян ставиться перед учнем на рівні його очей, і знову, як у бесіді, застосовується форма питань-відповідей. "Розкажи, які клавіші у баяна?" Учень розповідає все, що він бачить — круглі, плоскі, опуклі, з гвинтиком у центрі і т. д. "Чим відрізняються одні клавіші від інших?" Це питання слід ставити лише у тому випадку, якщо учень сам не зверне увагу на

відмінність кольору клавiш. Показавши учневі вертикальні і діагональні ряди, педагог просить його пронумерувати три вертикальні ряди, починаючи з ряду до⁵. Після цього потрібно визначити, чи є яка-небудь повторюваність в розташуванні білих і чорних клавiш у першому ряді? Важливо, щоб учень сам помітив парність в їх чергуванні (непарні клавiші внизу і зверху на клавіатурі педагог може прикрити долонею). Чи відрізняється розташування клавiш в другому ряді від першого? Відмінність в системі розташування клавiш в третьому ряді — три + одна — учень повинен помітити сам.

Для того, щоб правильно відповісти на поставлені педагогом запитання, дитині потрібна і концентрація уваги, і спостережливість, але головне — це її здатність узагальнювати, знаходити повторюваність, тобто інтелектуальна здатність систематизувати явища.

Цей спiсiб тестування є вiдправною точкою в освоєннi клавіатур баяна. З його допомогою маленький баяніст дізнається про закономірності розміщення клавiш на клавіатурах.

Перевірка керованості ігровим апаратом, координованості рухів, вміння розслабитися. Перевіряючи вміння учня керувати кожним зі своїх пальців, можна запропонувати йому покласти руку на стіл так, щоб до нього торкалися лише кінчики пальців. Після того, як всі пальці будуть пронумеровані, педагог називає номер пальця, яким повинен постукати учень, при цьому незадіяні пальці залишаються у вихідному положенні. Рука дитини від плеча, ліктя і кисті повинна рухатися абсолютно вільно. Щоб перевірити свободу кистьових рухів, педагог притримує передпліччя учня, тоді як він здійснює махові рухи кистю. Аналогічним чином визначається керованість ліктьовим суглобом. Уміння розслабити всю руку можна перевірити за допомогою вправи “мотузочок”. Педагог піднімає абсолютно розслаблену від плеча руку учня, притримуючи її за кінчики пальців. У такому ж стані вона повинна впасти після того, як буде відпущена. Після падіння рука залишається в розслабленому

---

⁵ Тепер вважається доцільним вести відлік рядів від краю грифа, а не від решітки. (П. Серотюк)